

Людмила Богданівна ГНАТИШИН

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Львівський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0003-4425-0514
E-mail: gnatluda@ukr.net

Оксана Степанівна ПРОКОПИШИН

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Львівський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-7027-3499
E-mail: os378@ukr.net

Андрій Миколайович БУТОВ

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки біоресурсів і
природокористування, Тернопільський національний економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-1044-3978
E-mail: andrewbutik@yahoo.com

**КООПЕРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТІВ
АГРОБІЗНЕСУ**

Гнатишин, Л. Б. Кооперація як чинник формування стратегічного потенціалу суб'єктів агробізнесу [текст] / Людмила Богданівна Гнатишин, Оксана Степанівна Прокопишин, Андрій Миколайович Бутов // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 2. – С. 16–24. – ISSN 2415-8453.

Анотація

У статті встановлено, що сільськогосподарська кооперація виконує економічну й соціальну функції, сприяючи розвитку бізнесу на сільській місцевості, наповненню місцевих бюджетів, створенню нових робочих місць для сільського населення, підвищенню конкурентоспроможності дрібних сільськогосподарських товаровиробників. Виявлено роль сільськогосподарських кооперативів у розвитку сільських територій і сільської економіки. Визначено потребу у формуванні сільськогосподарськими кооперативами та їхніми учасниками стратегічного потенціалу. Окреслено компоненти й охарактеризовано процес формування стратегічного потенціалу сільськогосподарських кооперативів. З'ясовано, що інновації є одним із проявів планування та впровадження ефективної стратегії розвитку сільськогосподарського кооперативу через вдосконалення технологій, диверсифікацію діяльності, залучення інвестиційних ресурсів і участь у проектах. Визначено, що встановлення відносин ділового партнерства з органами місцевої влади, інститутами громадського суспільства, засобами масової інформації та населенням сприяють покращенню іміджу сільськогосподарської кооперації як соціально орієнтованої системи, яка бере участь у вирішенні проблем підвищення рівня життя сільського населення. Змодельовано взаємозв'язок функцій і місії сільськогосподарської кооперації за результатами реалізації стратегічного потенціалу. Визначено можливості й стратегічні завдання кооперативів у розвитку сільських територій і підвищенні рівня життя сільського населення. Доведено, що формування стратегічного потенціалу у середовищі сільськогосподарської кооперації сприяє активізації підприємницької діяльності на селі. Синергетичний ефект повинен забезпечити

мешканцям сільських територій достатньо високий рівень розвитку соціальної інфраструктури, що своєю чергою сприятиме зростанню у них відчуття стабільності та впевненості у майбутньому.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарський кооператив, стратегічний потенціал, суб'єкти агробізнесу, конкуренція, сільські території.

Liudmyla HNATYSHYN

Doctor of Economics, associate professor of the Department of Accounting and Taxation,
Lviv National Agrarian University

Oksana PROKOPYSHYN

Candidate of Economics (PhD), associate professor of the Department of Accounting and
Taxation, Lviv National Agrarian University

Andriy BUTOV

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Economics of
Bioresources and Nature Management, Ternopil National Economic University

COOPERATION AS A FACTOR OF FORMATION OF THE STRATEGIC POTENTIAL OF AGRIBUSINESS ENTITIES

Abstract

Performing both economic and social functions, agricultural cooperation contributes to the development of business on rural area, filling of local budgets, creation of new job places for rural population, and rise of competitiveness of small agricultural producers. The process of formation of the strategic potential suggests several stages, particularly identification, decomposition of structural elements and exploitation of a set of business opportunities. Innovations make one of the manifestations of planning and implementation of the effective strategy of agricultural cooperative development, particularly it expects appropriate upgrading of technologies, diversification of activities, attraction of investment resources and participation in projects. Moreover, establishment of business partnership relations with the bodies of local power, institutes of public society, mass media and population contribute to improvement of the image of agricultural cooperation as a socially focused system, which participates in solution of the problems of rising the living standards of rural population. Formation of the strategic potential in the environment of agricultural cooperation should promote business activities in villages. The synergetic effect should secure a high level of social infrastructure development on rural territories that will contribute to a stronger feeling of stability and confidence about the future. Thus, development of cooperation and business on rural territories on the fundamentals of implementation of the strategic potential can solve a set of problems, i.e. it secures employment, reducing unemployment level; increases living standards of rural population; contributes to development of village infrastructure; creates target markets for the products of agricultural producers; supports development of competitive environment, as well as reduction of the prices for food products for population; provides appearance of new territorial brands; creates conditions for development of niche production.

Key words: cooperation, agricultural cooperative, strategic potential, agribusiness entities, competition, rural areas.

JEL classification: Q13

Вступ

Кооперація як специфічна форма соціально-економічної діяльності властива всім економічним системам. Кооперація на селі представлена окремими суб'єктами аграрних відносин – сільськогосподарськими кооперативами. Здебільшого це об'єднання

суб'єктів агробізнесу з метою спільного виробництва аграрної продукції та організації надання різноманітних послуг. Серед сільських мешканців і особистих селянських господарств кооперація не набула поширення, хоча першочергово була розрахована на цей прошарок сільськогосподарських товаровиробників. З поміж економічних проблем, бар'єрами у розвитку кооперативних відносин на селі є досі не сформоване інституційне середовище, недосконала фінансова система, диспаритет цін на промислову й аграрну продукцію, розбалансована організаційна та галузева структури сільськогосподарського виробництва.

Кооперація і кооперативні відносини на селі мають глибокі історичні корені. У своєму розвитку сільськогосподарська кооперація зазнавала як злетів, так і падінь. Сьогоднішній етап функціонування означений стрімким гальмуванням процесу кооперації на селі. У середовищі сільськогосподарських товаровиробників, юридичних осіб розвивається обслуговуюча кооперація. Водночас виробничих кооперативів є обмаль. При цьому розвиток кооперації на селі залишається одним із пріоритетних напрямів державної аграрної політики. Адже виконуючи як економічні, так і соціальні функції, сільськогосподарська кооперація сприяє піднесенню підприємництва на сільських територіях, наповненню місцевого бюджету, створенню додаткових робочих місць для селян, зростанню конкурентоспроможності дрібних сільськогосподарських товаровиробників. Відтак, актуалізується потреба у теоретичних і практичних напрацюваннях щодо порядку визнання і формування стратегічного потенціалу, а також механізмів реалізації стратегічного потенціалу кооперативних структур для активізації виконання останніми своїх функцій у досягненні своєї місії. Успішне функціонування підприємницьких структур, сільськогосподарських кооперативів і їхніх учасників залежить від стратегічного потенціалу, який є основою для соціальних перетворень на селі і головним чинником у сприянні економічного зростання та структурних перетворень в умовах конкуренції.

Одним із пріоритетних напрямів використання соціально-економічного потенціалу аграрного підприємництва на сільських територіях в сучасних умовах є розвиток кооперації. Адже участь у кооперативах забезпечує можливість невеликим суб'єктам аграрного ринку нарощувати власну конкурентоспроможність, збільшуючи водночас обсяги виробництва й збуту своєї продукції. Власне тому серед сучасних наукових досліджень виділяємо зростання уваги до кооперації, зокрема у контексті розвитку сільських територій, адміністративно-територіальної реформи та підвищення ефективності функціонування аграрної економіки. Помітний внесок у доробок щодо теоретичних засад сільськогосподарської кооперації належить науковцям: О. Бузуну, І. Бурачеку, В. Гейцю, М. Гордієнку, С. Григор'євій, Л. Коверзневу В., Кубрацькій, К. Кучерявій, М. Маліку, В. Маракіну, Т. Самойленко, Г. Торосян, та ін. Наукові дослідження А. Галайка, В. Зіновчука, Ю. Ушкаренко та ін. присвячені проблемам внутрішньогосподарських виробничих відносин, забезпечення прибутковості аграрних формувань і трансформації організаційно-правових форм у нові організаційні структури. Однак низка проблем щодо взаємозв'язку системи кооперування та стратегічного потенціалу, реалізації стратегічного потенціалу кооперативними формуваннями задля виконання ними своєї місії на даний час залишається малодослідженою і потребує подальшої розробки.

Незважаючи на наявність законодавчої бази щодо сільськогосподарської кооперації [12, 13] і низки програмних документів, розроблених як на рівні уряду, так і на регіональному та локальному щаблях, є ряд проблем, які гальмують розвиток сільськогосподарської кооперації та, як наслідок, входження дрібних сільськогосподарських товаровиробників в організований ринок. Розроблені й схвалені програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, державні цільові програми розвитку села, а також стратегій розвитку областей України загалом не враховують економічної сутності кооперації та ринкових механізмів її поширення на

сільських територіях. Недосконалість інституційного середовища суттєво знижує дієвість механізмів практичного впровадження декларованих програмних положень і рівень ефективності функціонування сільськогосподарських кооперативів. Причиною цього здебільшого є недостатньо науково обґрунтовані стратегічні пріоритети й практичні заходи щодо розвитку кооперації на селі. У зв'язку з цим виникає потреба в актуалізації наукових досліджень, пов'язаних з обґрунтуванням теоретико-прикладних проблем, які мають вплив на ефективність використання стратегічного потенціалу кооперації для розвитку сільських територій.

Мета та завдання статті

Метою статті є визначення взаємозв'язку, місця, ролі й основних завдань сільськогосподарської кооперації у формуванні стратегічного потенціалу сільськогосподарських товаровиробників для подальшої його реалізації з метою розвитку сільських територій у соціальному та економічному аспектах.

Виклад основного матеріалу

Опрацювавши низку наукової літератури [1-6, 8-11, 14] й беручи до уваги думки науковців [16, 17] вважаємо, що під стратегічним потенціалом сільськогосподарських кооперативів та їх учасників слід вважати граничні можливості цих суб'єктів агробізнесу (сільськогосподарських кооперативів) і окремих сільськогосподарських товаровиробників у досягненні локальних і глобальних цілей, здебільшого в умовах зовнішнього середовища. Відтак компонентами стратегічного потенціалу сільськогосподарських кооперативів і їх учасників слід вважати спроможність щодо:

- ❖ оцінки ситуації на регіональному й зовнішньому ринках;
- ❖ оцінки та прогнозування споживчого попиту на регіональному й зовнішньому ринках;
- ❖ оцінки та прогнозування кон'юнктури ринків ресурсів і капіталу;
- ❖ розробки й реалізації ефективних стратегій взаємодії з ринками ресурсів;
- ❖ забезпечення стійкості підприємства до несприятливих трансформацій у зовнішньому середовищі шляхом розробки та впровадження захисних стратегій;
- ❖ ефективного використання інвестиційних і проектних можливостей у контексті нарощування виробничого потенціалу.

Виробничий потенціал сільськогосподарських кооперативів лежить в основі величини стратегічного потенціалу цих суб'єктів агробізнесу. Архітектоніка стратегічного потенціалу як статичної величини доповнена й збалансована ідеями, рішеннями, підприємницьким хистом керівництва кооперативу та усіх учасників для виконання спільної місії. Процес формування стратегічного потенціалу об'єднує кілька етапів: ідентифікації, декомпозиції структурних елементів, впровадження низки підприємницьких можливостей. Всі перелічені функціональні етапи є передумовою стабільного розвитку сільськогосподарського кооперативу й впровадження перспективних інвестиційних проектів, що сприятиме розквіту об'єднаних територіальних громад за рахунок збільшення робочих місць і додаткового наповнення місцевого бюджету. Окремим напрямком реалізації стратегічного потенціалу є поведінкові дії та навички менеджменту сільськогосподарського кооперативу. Все це дає змогу віднайти вектори для досягнення поставлених цілей і успішного функціонування кооперативних структур в умовах конкурентного середовища. Відтак, погоджуємось із думкою науковців і вважаємо, що реалізація стратегічного потенціалу сільськогосподарського кооперативу повинна сприяти відтворенню виробничого потенціалу, діагностиці наявних і необхідних для досягнення стратегічних цілей ресурсів, управлінню ризиками та взаємодією із суб'єктами ринку й іншими суб'єктами зовнішнього середовища, зокрема мешканцями сільської території [16, 17].

Із досягненням сільськогосподарською кооперацією своєї стратегічної цілі тісно переплетена державна політика у сегменті розвитку сільських територій,

адміністративно-територіальної реформи й вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем сільських територій. Важко диференціювати і серед низки важливих вибрати ключову функцію сільськогосподарської кооперації. Адже поряд з економічною (формування великих партій сільськогосподарської продукції – сприяння дрібному сільськогосподарському товаровиробнику у досягненні економічного ефекту через зростання рівня конкурентоспроможності продукції на ринку й збільшення прибутку), кооперація покликана забезпечувати і соціальний ефект. Соціальний ефект кооперації проявляється, як уже було зазначено, у створенні нових робочих місць, розвитку соціальної інфраструктури на сільських територіях і зростанні добробуту сільського населення (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок функцій і місії сільськогосподарської кооперації
Джерело: розроблено авторами на основі [16, 17]

Законодавче трактування кооперативу вказує на те, що кооператив є організаційно-правовою формою громадського об'єднання, тобто добровільного об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних і інших інтересів [12]. Водночас подане трактування доповнене тезою, що кооператив є окремою юридичною особою, добровільним об'єднанням фізичних і юридичних осіб для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних і інших потреб на засадах самоврядування [12]. Вважаємо, що зазначені законодавчо затверджені трактування є неповними у сенсі того, що є відірваними від контексту й вимог сьогодення. У них не закладено стратегічного посилу, котрий би спонукав сільськогосподарські кооперативи до безперервності діяльності. Кооперація сьогодні сприймається як стереотип, як форма аграрного бізнесу, що зазіхає на приватну власність. Не лише для ведення спільної господарської діяльності, а першочергово для захисту прав дрібнотоварних аграрних виробників повинен створюватися та функціонувати сільськогосподарський кооператив.

Слід зауважити, що сільськогосподарські кооперативи у такому баченні їхньої місії повинні застосовувати свої можливості для реалізації власних стратегічних завдань, а також стабільного й поступального розвитку членів кооперативу, сприяти розширенню і інтенсифікації діяльності власної та членів кооперативу, забезпечувати зростання стратегічного потенціалу всіх суб'єктів агробізнесу й підприємницьких структур. Розвиток таких характеристик сільськогосподарського кооперативу є

результатом формування і реалізації протягом тривалого часу стратегічного потенціалу. Функціонування стратегічного потенціалу для виконання функцій і місії сільськогосподарської кооперації найперше має проявлятися у повсякчасній об'єктивній і точній оцінці змін у потребах клієнтів, прогнозуванні динаміки попиту на сільськогосподарську продукцію, розвитку різних напрямків діяльності відповідно до очікувань споживачів, сільського населення й суб'єктів агробізнесу – членів кооперативу. Окремим проявом планування і реалізації ефективної стратегії розвитку сільськогосподарського кооперативу є інновації, зокрема своєчасне оновлення технологій, диверсифікація діяльності, залучення інвестиційних ресурсів, участь у проектах. Окрім цього, побудова ділових партнерських стосунків з органами місцевої влади, інститутами громадянського суспільства, засобами масової інформації, населенням сприяє підтримці іміджу сільськогосподарського кооперативу як соціально-орієнтованої системи, яка бере участь в реалізації проблем підвищення рівня та якості життя сільського населення.

Наші дослідження вказують на те, що у сільському господарстві поступальний розвиток характерний виключно обслуговуючій кооперації. Виробнича кооперація не набула поширення зокрема і через ментальність українських селян, яким властиве загострене відчуття власника і господаря. Натомість основними підприємницькими структурами у сільській економіці, які можуть слугувати основою для розвитку сільськогосподарської виробничої кооперації, є особисті селянські господарства й дрібні фермерські господарства. Вони володіють певним стратегічним потенціалом, достатнім ресурсним і виробничим потенціалом. При цьому людський капітал здебільшого характеризується кваліфікаційною підготовкою, навичками й уміннями, а також мотивацією голів особистих селянських господарств і фермерів, необхідними соціальними комунікаціями та виробничими зв'язками. Найвмотивованішими щодо участі в кооперативних об'єднаннях слід вважати ринково-орієнтовані господарства населення. Вони вже давно відійшли від натурального виробництва, мають у володінні чи користуванні значні площі сільськогосподарських угідь. Їх галузева спеціалізація повинна бути визначальним чинником у виборі виду кооперації, до якого найбільше тяжіють такі господарства: сільськогосподарської обслуговуючої або виробничої.

Соціальна й виробнича інфраструктура, з одного боку, є наслідком розвитку сільськогосподарської кооперації, а з іншого – його передумовою. Адже суттєвого розквіту сільської кооперації можна досягти, першочергово, за рахунок розвитку транспортної сфери (якісні дороги, громадський і приватний транспорт тощо). Окрім того, необхідно створити умови для забезпечення дітям селян можливості отримання якісної шкільної освіти. Доцільно перейняти й адаптувати досвід європейських країн, де кооперація виступає одним із найбільш потужних секторів сільської економіки. Кооперація в європейських країнах виступає основою підвищення стратегічного потенціалу малого й середнього сільського бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності у боротьбі з монополіями [18]. Адаптація такого досвіду в Україні потребує прийняття відповідних політичних рішень. Водночас низький рівень корпоративної культури не сприяє вирішенню власних проблем суб'єктів агробізнесу через кооперацію [7].

Гальмування у розвитку кооперації на селі, зокрема зменшення з року в рік кількості сільськогосподарських кооперативів, має ряд об'єктивних передумов. Так, розвиток кооперативних відносин може отримати новий виток розвитку за умови системних змін в інституційному середовищі, законодавчо-правовому полі й фінансовій системі. І мова повинна йти не лише про штучне збільшення кількості сільськогосподарських кооперативів за рахунок стимулювання спрощення процедури їхньої реєстрації та цільового субсидування діяльності. Важливо, щоб кожен учасник сільськогосподарського кооперативу мав упевненість щодо захисту своєї власності,

адекватного розподілу сукупного фінансового результату сільськогосподарського кооперативу, нівелювання підприємницьких ризиків за рахунок дієвого механізму страхування тощо. Досягти цього можна шляхом орієнтації на розробку і внесення необхідних змін у чинне законодавство. Тобто, найперше, держава повинна створити належні умови для реалізації зазначених умов. Наступним етапом має стати відродження кооперативного руху до такого рівня, щоб результативні параметри забезпечили економічні й соціальні стандарти рівня життя сільського населення.

Частково кооперація у сільській місцевості може стимулюватись переробними підприємствами, тим самим на засадах вертикальної інтеграції створюючи ґрунт для розвитку виробничої інфраструктури й виробничої кооперації. Сприяти розвитку споживчої кооперації та бути джерелом розвитку навколишніх сільських територій можуть науково-дослідні установи, профіль яких дотичний до вирішення проблем сільського господарства, об'єкти туристичної та IT-індустрії, транспортно-логістичні центри тощо. Їхніми пріоритетами у контексті розвитку кооперації є пропозиція сільськогосподарським товаровиробникам нових технологій, насінневого матеріалу, добрив тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Умовою нарощування стратегічного потенціалу сільськогосподарської кооперації є формування сприятливого інституційного середовища. Відтак доцільно активізувати заходи з демонополізації економіки і стимулювання відкритої конкуренції, впорядкування галузевої і організаційної структур сільськогосподарського виробництва, децентралізації влади і розвитку місцевого самоврядування, підвищення якості людського і соціального капіталу села, розвитку виробничої інфраструктури.

При цьому за сільськогосподарською кооперацією слід закріпити міцний правовий статус із адекватним механізмом врегулювання майнових прав, особливо це стосується виробленої членами кооперативу продукції після її передачі для подальшої реалізації, та спрощеним режимом оподаткування їхньої діяльності.

Формування стратегічного потенціалу у середовищі сільськогосподарської кооперації повинно сприяти активізації підприємницької діяльності на селі. Синергетичний ефект повинен забезпечити мешканцям сільських територій достатньо високий рівень розвитку соціальної інфраструктури, що своєю чергою сприятиме зростанню у них відчуття стабільності й впевненості у майбутньому.

Відтак, розвиток кооперації і підприємництва на сільських територіях на засадах реалізації стратегічного потенціалу може вирішити одночасно цілу низку проблем: забезпечити зайнятість, зменшуючи тим самим безробіття; підвищити рівень життя селян; сприяти розвитку інфраструктури села; створити ринки збуту для продукції дрібних сільськогосподарських товаровиробників; сприяти розвитку конкурентного середовища, а отже і зниженню цін на продовольчі товари для населення; забезпечити появу нових територіальних брендів; створити умови для розвитку нішевого виробництва.

Список літератури

1. Бузун О. В. Кооперація як інструмент розвитку сільських спільнот. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: Державне управління*. 2018. № 3. С. 43-54.
2. Галайко А. М. Фінансова підтримка розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Інтелект XXI*. 2018. № 5. С. 28-31.
3. Геєць В.М. Структурні зміни та національний кооперативний рух в економіці України. *Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України XXI ст.* Зб. наук. пр. учасників конфер. К.: Укоопосвіта, 2001. С. 8-12.

4. Гордієнко М. С. Зарубіжний досвід підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в контексті регіонального економічного розвитку. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2013. Вип. 3. С. 97–105.
5. Григор'єва С. В. Споживча кооперація країн світу: зарубіжний досвід і проблеми його впровадження в Україні. *Науковий вісник Полтавського УСК України*. 2015. № 3(42). С. 18–22.
6. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2012. № 1(2). С. 3-12.
7. Кооперація з потугами. URL: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/836.html?ed=54>.
8. Курбацька Л. М., Кадирус І. Г. Обслуговуюча кооперація – ключовий механізм самоорганізації сільських товаровиробників. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2016. Вип. 249. С. 230-239.
9. Кучерява К. Я. Напрями удосконалення аграрної політики держави щодо розвитку процесів кооперації. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 3(1). С. 26-31.
10. Малік М. Й. Формування та розвиток кооперативних відносин в аграрній сфері економіки України. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 76-82.
11. Міракін В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського: Економіка і управління*. 2018. Т. 29(68). № 5. С. 26-30.
12. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>
13. Про сільськогосподарську кооперацію Закон: України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР. URL: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97- %D0%B2%D1%80](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80)
14. Самойленко Т. Г. Кооперація в аграрному секторі як напрямок сталого розвитку сільської місцевості. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського: Економіка і управління*. Том 29 (68). № 3. 2018. С. 22-24.
15. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація. уклад. О. Рудік. за ред. М. Гриценка. Київ: К.І.С. 2013. 192 с.
16. Торосян Г. А. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як стратегічний напрям у контексті соціально-економічного розвитку сільських територій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 19. С. 45–48.
17. Ушкаренко Ю. В. Синергія кооперативної взаємодії. *Агросвіт*. 2011. № 12. С. 11–16.
18. Cooperatives Europe. The power of cooperation – Cooperatives Europe key figures 2015-2016. URL: <https://coopseurope.coop/resources/news/140-million-european-citizens-are-members-cooperative-new-report-released>

References

1. Buzun, O.V. (2018). «Cooperation as an instrument of rural community development». *Visnyk Nacional'noyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya pry` Prezy`dentovi Ukrayiny` Derzhavne upravlinnya*. № 3, pp. 43-54.
2. Halaiko, A.M. (2018). «Financial support for development of agricultural servicing cooperatives». *Intellect XXI*. № 5, pp. 28-31.
3. Heiets, V.M. (2001). «Structural changes and national cooperative movement in the economy of Ukraine». *Nacional'nyj kooperatyvnyj rux ta strukturni zminy` v ekonomici*

Ukrayiny` XXI st. [National Cooperative Movement and Structural Changes in the Economy of Ukraine in the 21st Century]. Collection of scientific works of the conference. Ukooposvita. Kyiv. Ukraine, pp. 8-12.

4. Hordiienko, M.S. (2013). «Foreign experience of the support for development of agricultural servicing cooperation in terms of regional economic development». *Visny`k agrarnoyi nauky` Pry`chornomor`ya*. Issue. 3, pp. 97-105.
5. Hryhorieva, S.V. (2015). «Consumption cooperation of the countries in the world: foreign experience and problems of its introduction in Ukraine». *Naukovy`j visny`k Poltavskogo USK Ukrayiny`*. № 3(42), pp. 18–22
6. Zinovchuk, V.V. (2012). «Organizational and legal fundamentals of agricultural cooperation establishment in Ukraine». *Visny`k Zhy`tomy`rs`kogo nacional`nogo agroekologichnogo universy`tetu*. № 1(2), pp. 3-12.
7. Cooperation with attempts. Available at: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/836.html?ed=54>.
8. Kurbatska, L.M., Kadyrus, I.H. (2016). «Servicing cooperation – a key mechanism of rural producers' self-organization». *Naukovy`j visny`k Nacional`nogo universy`tetu bioresursiv i pry`rodokory`stuvannya Ukrayiny` : Ekonomika, agrarny`j menedzhment, biznes*. Issue. 249, pp. 230-239.
9. Kucheriava, K.Ya. (2017). Directions of improvement of the state agrarian policy concerning development of the processes of cooperation. *Mizhnarodny`j naukovy`j zhurnal «Internauka»*. № 3(1), pp. 26-31.
10. Malik, M.Y. (2014). «Establishment and development of cooperative relations in the agrarian sphere of Ukraine's economy». *Ekonomika APK*. № 7, pp. 76-82.
11. Mirakin, V.V. (2018). «Current conditions and prospects of development of agricultural servicing cooperation in Ukraine». *Vcheni zapy`sky` Tavrijs`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni V. I. Vernads`kogo: Ekonomika i upravlinnya*. Vol. 29(68). № 5, pp. 26-30.
12. Pro kooperaciyu: Zakon Ukrayiny. [On cooperation: Law of Ukraine]. of July 10, 2003, № 1087-IV. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>
13. Pro sil`s`kogospodars`ku kooperaciyu Zakon: Ukrayiny`. [On agricultural cooperation: Law of Ukraine] of July 17, 1997, № 469/97-BP. Available at: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97- %D0%B2%D1%80](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80)
14. Samoilenko, T.H. (2018). «Cooperation in the agrarian sector as a direction of sustainable development of rural area». *Vcheni zapy`sky` Tavrijs`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni V. I. Vernads`kogo: Ekonomika i upravlinnya*. Vol. 29(68). № 3, pp. 22-24.
15. Rudik, O. (2013). *Sil`s`kogospodars`ka obslugovuyucha kooperaciya*. [Agricultural servicing cooperation]. In Hrytsenko M. (ed.). K.I.C. Kyiv. Ukraine.
16. Torosian, H.A. (2016). «Agricultural servicing cooperation as a strategic direction in terms of social-economic development of rural territories». *Naukovy`j visny`k Mizhnarodnogo humanitarnogo universy`tetu: Ekonomika i menedzhment*. Issue. 19, pp. 45-48.
17. Ushkarenko, Yu.V. (2011). «Sinergy of cooperative interaction». *Ahrosvit*. № 12, pp. 11–16.
18. Cooperatives Europe. The power of cooperation – Cooperatives Europe key figures 2015-2016. Available at: <https://coopseurope.coop/resources/news/140-million-european-citizens-are-members-cooperative-new-report-released>

Стаття надійшла до редакції 18.03.2020 р.